

A Habsburg-udvartartás magyar tagjai (1766–1792)

Jelige: Császárváros

A pályamunka lezárásának dátuma: 2023. 01. 10.

Tartalomjegyzék

I. A Habsburg-udvartartás egy átmeneti korszakban	2
II. Magyarok a bécsi udvarban (1766–1792)	4
1. Források és az udvartartás szerkezete	4
2. A bécsi udvartartás magyar tagjai	6
3. Az udvartartás férfi tisztségviselői	8
4. Magyar hölgyek a bécsi udvarban	12
5. Kitekintés a budai udvartartásban szolgálatot teljesítő magyarokra	15
III. Szentgyörgyi Horváth Zsigmond	18
IV. Összegzés és kitekintés a kutatás további távlataira	22
Bibliográfia	23
Levéltári források	23
Nyomtatott és kiadott források	23
Internetes források	24
Szakirodalom	24

I. A Habsburg-udvartartás egy átmeneti korszakban

A dolgozatom célja a Habsburg-udvartartás magyar (vagy magyar kötődésű) tagjainak vizsgálata a rendkívül változékony, 1766–1792 közötti időszakban. Az 1765-ös esztendő egész Európában komoly változások kezdetét jelentette. Épphogy lezárult a korszak legnagyobb és legvéresebb háborúja, a hétéves háború, Londonban pedig a kormány kiadta a *Stamp Act*-et, ami az amerikai gyarmatokon fontos elégedetlenségi hullám elindítója lesz. Az Európán belüli szövetségi rendszerekben is változás figyelhető meg, a Habsburg-angol-szövetség megbomlott, helyette osztrák-orosz közeledés van kialakulóban, illetve a Habsburg-Bourbon kapcsolatok is erősödést mutatnak. A Magyar Királyságban véget ért az 1764–1765. évi országgyűlés, amely komoly feszültségeket hozott felszínre a kormányzat és a rendi társadalom között. 1765 után Mária Terézia kormányzati stílusában is változás figyelhető meg: magyar országgyűlés összehívására már nem kerül sor, a hatvanas évektől pedig fokozatosan elkezdjenek megjelenni a felvilágosult abszolutista reformok. Ugyanebben az évben Mária Terézia megözvegyül, elveszíti a férjét, Lotaringiai Ferenc Istvánt és megkezdődnek II. József társuralkodói évei. I. Ferenc császár halála a bécsi udvarban is egyfajta átalakulás kezdetét jelentette: egyfelől egyszerűsödött az udvari élet, másfelől Mária Terézia reprezentációja is megváltozott. Az udvari reformok során azonban arra is ügyelni kellett, hogy a változások ne legyenek oly nagymértékűek, hogy azok az uralkodónő, illetve az udvar politikai súlyát veszélyeztessék.¹

Az 1765 utáni korszak több szempontból is igen izgalmas, folyamatos változásban lévő periódust jelentett. Ebben az időszakban két uralkodóváltás is történt: 1780-ban Mária Terézia halála után fia, II. József kerül trónra, majd 1790-ben őt váltja II. Lipót, aki 1792-ben bekövetkezett haláláig uralkodott, ami a dolgozat vizsgálati határának a végét jelenti. II. Lipót fiának, I. Ferenc magyar királynak (II. Ferenc német-római császárnak) a trónra lépésével és több mint négy évtizeden keresztüli regnálásával új korszak vette kezdetét, ami önálló kutatás tárgyát kell, hogy képezze. Mindeközben pedig Európában is alapvető változásokat érzékelhetünk, 1789-ben kitört a francia forradalom, 1792-ben pedig a forradalom nemzetközi konfliktushoz vezetett.²

A dolgozatomban tehát ebben a rendkívül izgalmas és sok változással teli korszakban szeretném a magyar nemesek Habsburg-udvartartásban végzett szolgálatát bemutatni és elemezni. Az udvartartás (*Hofstaat*) az uralkodócsalád számára az udvarban szolgálatot teljesítő

¹ Kubiska–Scharl–Pözl, 2018. 66.; H. Balázs, 1987. 5–16.; Stollberg-Rilinger, 2017. 518–574.

² 1792 őszen megváltozott a francia államforma is, kikiáltották a köztársaságot, amely a francia király feleségének a családját, a Habsburgokat szintén politikájuk átgondolására készítette.

személyzetet, köztük főnemesi, nemesi és közrendű származású, rangban és pozícióban igen eltérő tisztségviselői kör összességét jelenti, amelynek a bécsi kormánysszervek hivatalnokai nem képezték a részét. A nemzetközi kutatás az utóbbi évtizedekben igen aktívan foglalkozik a kora újkori Habsburg-uralkodók személyével, udvaruk és udvartartásuk működésével (a német nyelvterületről Martin Scheutz,³ Barbara Stollberg-Rilinger,⁴ Irene Kubiska-Scharl és Michael Pölzl⁵ kutatásait érdemes feltétlenül megemlíteni). A Habsburg-udvartartás magyar vonatkozásaival egy-egy korszakra vonatkozóan már a magyar kutatás is behatóan foglalkozott, például Pálffy Géza a 16. századdal,⁶ Kökényesi Zsolt pedig az 1711–1765 közötti időszakokkal.⁷ Az 1766 és 1792 közötti időszak udvartartásával kapcsolatban a Martin Scheutz által vezetett *Hofpersonal*-kutatócsoport végzett fontos alapkutatásokat,⁸ azonban az udvartartás magyar tagjait a 18. század utolsó harmadában még nem kutatták.

Jelen dolgozat célja a bécsi udvartartás magyar (vagy magyar kötődésű) tagjainak az összegyűjtése és elemzése, tehát azon kérdésekre való válaszkeresés, hogy hányan szolgáltak 1766–1792 között a Habsburg-udvarban, milyen pozíciókat töltöttek be, valamint milyen változások és tendenciák figyelhetők meg az egyes uralkodóváltások következtében. A Magyar Királyság Habsburg Monarchiába való integrációjában és a magyar érdekek érvényesítésében az udvarban szolgáló nemesek és főnemesek igen fontos szerepet játszottak, állandó császárvárosi jelenlétükkel erősítették a magyar rendek kapcsolati hálóját, illetve elsőkézből értesülhettek hírekről, eseményekről, ami politikai befolyásukat is növelte. Érdekes megfigyelni, hogy változott-e a magyarok jelenléte a bécsi udvarban, udvartartásban (mind számuk, mind pozícióik tekintetében), ez ugyanis rávilágít az uralkodók és az udvar magyar ügyekkel kapcsolatos politikájára, illetve a Magyar Királyság helyzetére és reprezentációjára a korabeli császárvárosban. Dolgozatom elején a Habsburg-udvartartás változásait fogom ismertetni a Lotaringiai Ferenc halála utáni időszakban, majd a rendelkezésre álló forrásokat és adattárakat, illetve a kutatási előzményeket áttekintve rátérek a magyarok bécsi udvarban betöltött szerepére. A dolgozatom végén pedig egy életpályán keresztül szeretnék rávilágítani a magyar nemesek bécsi udvari működésére és lehetőségeire.

³ Itt csak néhány kapcsolódó mű: Scheutz, 2008. 125–155.; Scheutz-Wührer, 2011.

⁴ Itt csak néhány kapcsolódó mű: Stollberg-Rilinger, 2017.

⁵ Itt csak néhány kapcsolódó mű: Kubiska, 2009.; Kubiska-Scharl-Pölzl, 2013.; Pölzl, 2013. 51–70.

⁶ Itt csak néhány kapcsolódó mű: Pálffy, 2002. 307–331.; Pálffy, 2004. 1005–1101.; Pálffy, 2008.

⁷ Kökényesi, 2021.

⁸ Martin Scheutz által vezetett *Personal und Organisation des Wiener Hofes im 18. Jahrhundert* kutatócsoport

II. Magyarok a bécsi udvarban (1766–1792)

1. Források és az udvartartás szerkezete

A 18. századi Habsburg-udvartartás vizsgálatának a legközvetlenebb forrását az udvari kalendáriumok és az állami sematizmusok jelentik. A 17. század végén, a 18. század elején jelentek meg az első udvari kalendáriumok (*Kayser-königlicher Hof- und Ehren-Calender*), amelyeket Bécsben minden évben kiadtak.⁹ Ezek tartalmazták a császári és királyi udvartartás tagjait, a főhercegi és főhercegnői udvarok teljes személyi állományát. Ezenkívül 1701-től kiadták a *Kaiserlicher, Königlicher und Erzherzoglicher Staats-und Standeskalendert*, azaz az állami sematizmust, amely az udvartartás tagjain kívül felsorolja a bécsi hivatalok, testületek tagjait, a lovag- és érdemrendek címtárát is. Ebből a forrástípusból nemcsak az udvari személyekkel kapcsolatos információkat, hanem az udvari ünnepekkel és egyházi vezetőkkel kapcsolatban is számos fontos információt kaphatunk.¹⁰ A jelen vizsgálat egyik alapvető forrását az állami sematizmusok jelentették. A Habsburg-udvartartás magyar tisztségviselőinek az összegyűjtését nagyban segítette még Irene Kubiska-Scharl és Michael Pölzl *Das Ringen um Reformen, Der Wiener Hof und sein Personal im Wandel (1766–1792)* című összefoglaló adattára, amelyet szintén főként az udvari kalendáriumok és sematizmusok alapján állítottak össze.¹¹ Az egyes személyek azonosítása során a nyers adattár hibásan vagy pontatlanul szereplő adatait a magyar nemesi testőrök esetében a Hellenbronth Kálmán szerkesztette *A magyar testőrségek névkönyve 1760–1918* alapján egészítettem és javítottam ki,¹² míg a többi tisztségviselőnél az udvari sematizmusok segítettek/segitik a kutatásomat.¹³ A személyek vizsgálatánál úgy döntöttem, ha egy személy szolgálati idejének egy része kívül esett a kutatás időtartamán, akkor is igyekeztem a pályáját teljesen végigkövetni, nem álltam meg a kutatási időtartam keretein belül.¹⁴

⁹ ALEX - Historische Rechts- und Gesetzestexte Online, Österreichische Nationalbibliothek.

¹⁰ Kökényesi, 2016. 54–55.

¹¹ Kubiska-Scharl-Pölzl, 2018.

¹² Hellenbronth, 1940.

¹³ Hof- und Staats- Schematismus der röm. kaiserl. auch kaiserl. königl. und erherzoglichen Haupt- und Residenz-Stadt Wien, [...] auf das Jahr 1791, 1792, 1793, 1794, 1795, 1796, 1797, 1798, 1799, 1800, 1801, 1802, 1803, 1804; Schematismus des kaiserlichen auch kaiserlich-königlichen Hofes und Staates, besonders aber der in der Haupt- und Residenz- Stadt Wien [...] auf das Jahr 1805, 1806, Hof- und Staats- Schematismus des österreichischen Kaiserthums. auf das Jahr 1807, 1808, 1809, 1810, 1811, 1812, 1813, 1814, 1815, 1816, 1817, 1818.

¹⁴ A kutatás folytatásakor az egyes személyek pályájának a nyomon követését további levéltári forrásokkal szeretném majd még kiegészíteni. A jelen vizsgálat keretében erre csupán szentgyörgyi Horváth Zsigmond esetében volt lehetőség.

Az Irene Kubiska-Scharl és Michael Pözl által összeállított adattár szerint a bécsi udvarban – beleértve a főudvartartást (*Haupthofstaat*), illetve a kiegészítő- és mellékudvartartásokat is (*zusätzliche Teil- oder Nebenhofstaaten*¹⁵) – 1765-ben 2268 személy teljesített szolgálatot.¹⁶ Mária Terézia uralkodásának a második felében az udvartartás összlétszámában jelentős változás nem következik be: 1775-ben 2197, 1780-ban, az uralkodása utolsó évében az udvartartás létszáma 2134 főt számlál.¹⁷ II. József egy évtizedes uralkodása során egyszerűsítette az udvart és az udvartartást, így az ott szolgálatot teljesítők létszáma is jelentősen csökkent: 1786-ban már csak 1826 fő volt a bécsi udvar személyi állománya, 1790-ben pedig mindössze 1787 fő.¹⁸ II. József halálát követően az udvar létszáma ismét növekedésnek indult: 1806-ban már ismét kétezer feletti az udvartartás összlétszáma, egészen pontosan 2291 fő.¹⁹

Az udvartartás életében a változás már korábban, 1740 és 1765 között elkezdődött, lépésről lépésre megkezdtek Mária Terézia és Ferenc császár udvartartásának az összevonását, korábban ugyanis a császári és a császárnéi udvar élesebben elkülönült egymástól. Ennek több oka is volt: elsősorban a költségeket próbálták így csökkenteni, illetve magát az udvar szerkezetét próbálták meg egységesíteni. I. Ferenc halála után megváltozott a császárváros hangulata, a ceremóniarend, illetve az udvari reprezentáció egyszerűsödött.²⁰ Látványos változás volt például, hogy Mária Terézia levágatta a haját, elhagyta a színes ékszerek, ruhák használatát és csak fekete ruhát hordott.²¹ Nemcsak a külsőségekben mutatkozott meg a gyász, illetve az udvari élet változása, hanem az udvartartás személyi összetételében is. 1765-ben, I. Ferenc halálát követően megtörtént Mária Terézia és I. Ferenc eddigi császári-királyi udvartartásának az összevonása II. József német királyi udvartartásával. II. József udvartartásának az uralkodói udvarral való összeolvasztása nehéz feladatot jelentett, ugyanis a pozíciók újraelosztásánál tekintettel kellett lenni a befolyásos udvari főnemesek érdekeire is. Az új udvartartás kialakításában herceg Wenzel Anton von Kaunitz államkancellár (*Staatskanzler*) és gróf Anton Corfiz von Ulfeld első főudvarmester (*Erste Obersthofmeister*)

¹⁵ Főudvartartás (*Haupthofstaat*) alatt az uralkodó udvartartását értjük, amelynek az élén a főudvarmester (*Obersthofmeister*) helyezkedett el. Mellékudvartartás (*Nebenhofstaat*) alatt pedig a dinasztia további tagjainak az udvartartását értjük. Kubiska–Scharl–Pözl, 2018. 346.

¹⁶ Kubiska–Scharl–Pözl, 2018. 291–294.

¹⁷ Kubiska–Scharl–Pözl, 2018. 291–294.

¹⁸ Szalay–Baróti, 1896–1897. II. József

¹⁹ Kubiska–Scharl–Pözl, 2018. 291–294.

²⁰ Kökényesi, 2019. 36.

²¹ Linsboth, 2020. 191.

játszott alapvető szerepet.²² Az udvartartás újjászervezésének a kérdése azonban nemcsak a császári-királyi udvarokat érintette, hanem Mária Terézia császárné és Mária Jozefa császárné bécsi udvari kíséretét is. Mária Terézia szuverén uralkodó maradt, így kísérete nem alakult át özvegyi udvartartássá (mint ahogy a megözvegyült, nem regnáló császárnék esetében ez szokás volt).²³

1765 után tehát egységesebb és egyszerűbb lett az udvartartás, de az udvar hagyományos (már évszázadok óta működő) négy főhivatala – a Főudvarmesteri (*Obersthofmeister*), a Főkamarási (*Oberstkämmerer*), a Főudvarnagyi (*Obersthofmarschall*) és a Főistállómesteri (*Oberststallmeister*) Hivatal – továbbra is megmaradt.²⁴ A vizsgált korszak sajátossága, hogy gróf Batthyány Lajos 1765. évi halálát követően magyar főnemest már nem neveztek ki többé nádornak, a helytartói tisztséget pedig előbb Albert szász-tescheni herceg, Mária Krisztina főhercegnő férje, majd a nádori méltóságot Sándor Lipót főherceg, II. Lipót fia, viselte.²⁵ Az ő magyarországi udvartartásaikra azonban a jelen vizsgálat nem tér ki, egy-egy személy csupán akkor tűnik fel az utóbbi udvartartásokból, ha a központi Habsburg-udvartartásnak is a részét képezte.

2. A bécsi udvartartás magyar tagjai

A bécsi császári és királyi udvartartás személyi állományában az 1766–1792 közötti korszakban összesen 62 magyar (vagy magyar kötődésű) személyt sikerült azonosítani.²⁶ Közülük 31-en a Magyar Nemesi Testőrség személyi állományának a tagjai voltak,²⁷ a további 31 személy pedig 18 különféle udvari pozícióban teljesített szolgálatot (például mint asztalnok, kamarás kisasszony, komorna, komornyik, magyar herold, szabó-ruhatáros, vagy mint udvari és kabinet hírnök).²⁸

Az 1711–1740 közötti időszakban, VI. Károly uralkodása alatt a magyar nemesség tagjai közül 27 személy töltött be a bécsi udvartartásban valamilyen tisztséget.²⁹ Az 1740 és 1765 közötti időszakban, Mária Terézia és I. Ferenc közös uralkodása alatt pedig 22 személy

²² Kubiska–Scharl–Pölzl, 2018. 51–57.

²³ Kubiska–Scharl–Pölzl, 2018. 61–62.

²⁴ Kökényesi, 2016. 55–56.

²⁵ Kulcsár, 2002. 51–64.

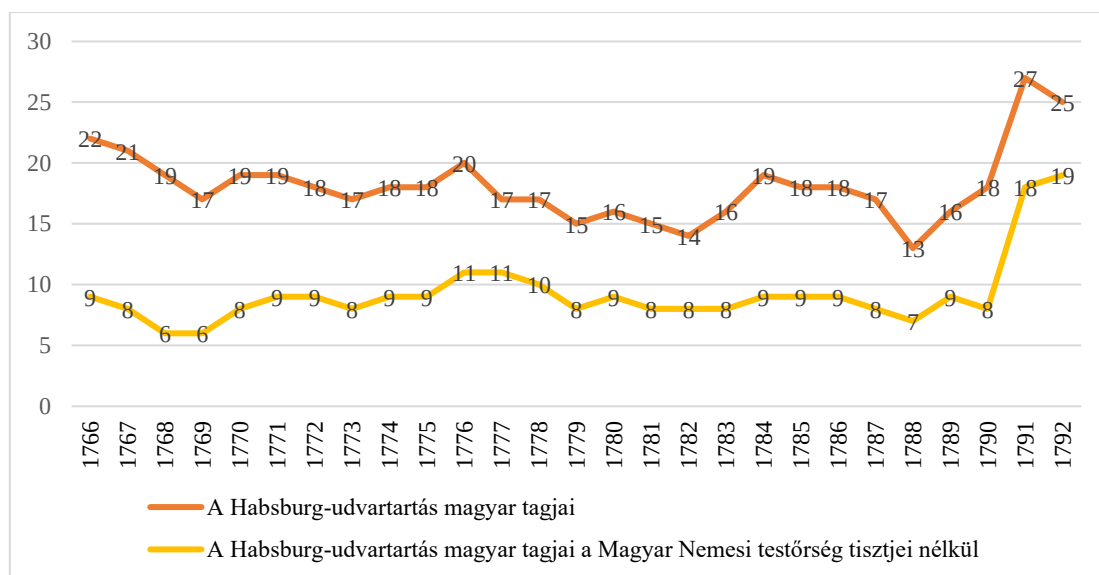
²⁶ A hölgyek esetében a kutatásba a magyar családokba beházasodott külföldi hölgyeket is beszámítottam.

²⁷ Két nemesi testőr további pozícióval is rendelkezett az udvartartásban: hg. Esterházy Antal kezdetben tábori lovász (*Feldbereiter*) volt, majd testőrkapitány lett, illetve Bessenyei György kezdetben a testőrségnél teljesített szolgálatot, majd az Udvar Könyvtárban dolgozott.

²⁸ A személyek névsorát lásd a függelékben.

²⁹ Kökényesi, 2021. 79.

állt az udvartartás szolgálatában.³⁰ Ezek a számok a testőrség (és a testőrségi tisztek) nélkül értendők. Az 1760-ban alapított Magyar Nemesi Testőrség – ami kezdetben 120 testőrből, 13 tisztből és további kisegítő személyzetből állt – igen látványos módon erősítette a magyarok bécsi udvari jelenlétét és vált a császárvárosi nemesi integráció fontos színhelyévé.³¹

1. diagram: A Habsburg udvartartás magyar tagjai (1766–1792)

Az 1766 és 1792 közötti időszakban a magyar tisztségviselők körében mind a számarányukat, mind az általuk viselt pozíciókat tekintve számottevő változásokat érzékelhetünk. Miként a diagramon (1. diagram) is látszik 1766-tól 1780-ig, tehát Mária Terézia uralkodásának a második felében és II. József társuralkodása alatt a magyarok száma a bécsi udvartartásban végig 6 és 11 fő között ingadozott. A testőrség tiszti tagjainak száma és az udvari szolgálatban lévők aránya egyaránt csupán kis eltéréseket mutat. II. József önálló regnálása alatt ugyan egyszerűsített az udvar működésén, de az udvartartás továbbra is megmaradt korábbi funkciójában, a magyarok aránya pedig nem változott a korábbi évekhez képest. A változás 1790 után, II. Lipót trónra lépése után következik be, ekkor a testőrség tiszti tagjainak a száma (a megszilárdult intézményi keretek miatt) a korábbi évekhez képest szinte változatlan marad, ellenben az udvarban szolgálatot teljesítő magyarok száma ugrásszerű növekedést mutat. II. József halálakor a Habsburg Monarchia helyzete válságos volt, a nemesség rendkívül

³⁰ Kökényesi, 2021. 80.

³¹ Kökényesi, 2021. 80.

elégedetlen volt és a birodalom minden részében szervezkedni kezdett. A kormányzattal szembeni ellenállás a magyar nemesi társadalomban különösen erős volt. II. Lipót rövid uralkodása alatt a magyar rendekkel való konszolidációra törekedett. Az 1790–1791. évi Budára összehívott országgyűlés az uralkodó és a magyar nemesség kiegyezéséhez vezetett, amely során sikerült a Magyar Királyság birodalmon belüli önállóságát és saját törvényei szerinti kormányzását is szavatolni (1790/91. X. törvénycikk).³² Az uralkodó fiának, Sándor Lipót főhercegnek a nádorrá választásával és Budára költözésével a Magyar Királyságban a Habsburgok jelenléte is megerősödött, illetve a magyarok szerepe is jelentősebb lett a Habsburg udvarban. Ezt a folyamatot mutatja a diagram utolsó két évében érzékelhető ugrásszerű változás is.

3. Az udvartartás férfi tisztségviselői

Az 1766 és 1792 közötti Habsburg-udvartartásban 47 magyar származású férfi tisztségviselő teljesített szolgálatot, akik között 31 fővel a testőrök képezték a legdominánsabb csoportot. A jelen vizsgálatba csupán a testőrség tisztjei kerültek be, a köztestőrök nem, akik az udvartartásnak ugyan szintén a részét képezték, azonban ők név szerint az udvari kalendáriumokban sem szerepeltek. Mária Terézia a Magyar Nemesei Testőrséget (*Praetoriana Nobilium Turma Hungarica*, avagy *königliche ungarische adelige Leibgarde*) 1760-ban abból a célból alapította, hogy a magyarok udvari jelenlétét növelje és a nemzet iránti bizalmát kifejezze. Az új udvari intézmény kezdetben 120 köztestőrből állt,³³ akiknek a felvételhez számos kritériumot teljesíteniük kellett, a testőrök ugyanis kizárólag a húszas éveikben járó, a Magyar Királyság és az Erdélyi Fejedelemség területéről származó nemesek lehettek.³⁴ A Magyar Nemesei Testőrség fenntartását a magyar, erdélyi és horvát-szlavón vármegyék finanszírozták, cserébe pedig vármegyénként két-két személyt delegálhattak az udvari intézménybe.³⁵ A testőrség a protestáns felekezetűek előtt is nyitva állt, ami fontos újtásnak számított, ugyanis korábban a bécsi udvari karrier a hithű protestáns családok számára nem volt vonzó alternatíva, hiszen az erősen katolikus Habsburg udvarban a vallásukat el kellett

³² Benda, 1980. 53–57. 86–92.; Márkus, 1901. 158–159.

³³ 1769-ben 90-re, 1770-ben 80-ra, majd 1778-ban 60 főre csökkentették a Magyar Nemesei Testőrség létszámát. Azoknak, akiknek a szolgálati ideje lejárt és kilépett a testőrség kötelékéből, már nem pótolták a helyét. Hellebronth, 1940. 16.

³⁴ A gárdához tartozott kisegítő személyzet is (például egy káplán, egy orvos vagy sebész, egy kovács és több, mint 60 lovász). Jelen vizsgálatba azonban csak a testőrség tisztjei kerültek be tehát, a köztestőrök nem. Kubiska–Scharl–Pölzl, 2018. 97–98.; Hellebronth, 1940. 11–19.

³⁵ Kökényesi, 2016. 57.

hagyniuk és hitükkel nem megegyező esküt kellett tenniük. Ezenkívül az egész udvari élet szerkezetét a katolikus liturgia szabta meg.³⁶ A Magyar Nemesi Testőrség szabályzata azonban lehetővé tette a protestánsok felvételét is, sőt azt is lehetővé tette, hogy az állomány egyharmada protestáns felekezetűekből álljon.³⁷ Az új udvari intézmény révén, tehát (már a türelmi rendelet kiadása előtt két évtizeddel) nemcsak a katolikusok vagy a katolizált protestánsok fiai építhettek ki udvari karriert, hanem hithű protestánsok is.

A testőrség a Főudvarmesteri Hivatal, az Udvari Haditanács és a Magyar Udvari Kancellária felügyelete alá tartozott, ami jól tükrözi az intézmény összetett jellegét és feladatköreit. A testőség nemcsak a császárvárosban teljesített szolgálatot, hanem bel-és külföldön egyaránt, például a testőrgárda az uralkodót a Budán, illetve Pozsonyban tartott országgyűlésekre is elkísérte.³⁸ A testőrség amellett, hogy a Habsburg-család számára védelmet és kíséretet nyújtott, nagyon fontos szerepet töltött be a fiatal magyar köznemesek számára is. Ők ugyanis a gárdai szolgálat alatt nemcsak kapcsolatokat köthettek, hanem komoly, a korszakban fontos műveltségre is szert tettek.³⁹

A Magyar Nemesi Testőrség a főúri elit számára is vonzó intézménynek számított: az Esterházy-család három tagja, a Pálffy-család két tagja viselt pozíciót a testőrségben a vizsgált korszak folyamán, de az újfőnemesi famíliából származó gróf Festetics György, vagy a kelet-magyarországi nagybirtokos gróf Károlyi Antal is a testőrség kötelékében szolgált. A testőrség a vizsgált korszakban azért is volt különösen fontos intézmény a magyar elit számára, ugyanis ebben az időszakban úgy tűnik, hogy a magyar főnemesi családok tagjai a gárda kötelékében tudtak a legeredményesebben érvényesülni,⁴⁰ a testőrségen kívül ekkor nem sikerült egyetlen magyar személynek sem olyan magas pozíciót szereznie, mint korábban herceg Batthyány Károlynak, aki József főherceg főudvarmestereként szolgált.⁴¹

A nemesi testőrség tisztjeinek a szolgálati ideje a vizsgált korszakban a néhány évtől (például Bendik Dániel II. testőrőrmester vagy Lübeck Károly I. testőrőrmester esetében)⁴² egészen a több évtizedes szolgálatig terjedt (lásd Báróczy Sándor II., majd I. testőrőrmester vagy herceg Esterházy II. Miklós testőrallhadnagy, testőrfőhadnagy, végül testőrkapitány

³⁶ Kökényesi, 2016. 71.

³⁷ Kökényesi, 2016. 57–71.

³⁸ Báróczy, 1936. 74–75.

³⁹ Kökényesi, 2016. 56–57.

⁴⁰ Nyolc főnemesi család (Bethlen, Esterházy, Festetics, Károlyi, Kollonich, Pálffy, Rhédey, Splényi) férfi tagja szolgált a kutatás időkeretén belül az udvartartás és a testőrség állományában.

⁴¹ Kökényesi, 2021. 476.

⁴² Bendik Dániel 1774–1776, illetve Lübeck Károly 1767–1770 szolgált a bécsi udvarban.

példáját).⁴³ A testőrtisztek esetében a feljebb lépésre jó példa az előbb említett herceg Esterházy II. Miklós személye, aki 1791-ben kezdte meg az udvari szolgálatot testőralhadnagyként. Esterházy a testőrségi rangját megegyezés alapján Soóky Jánostól vásárolta meg 20 ezer forintért,⁴⁴ két év szolgálat után, Barcsay Ábrahám nyugállományba vonulásával,⁴⁵ testőrfőhadnaggyá lépett elő és ebben a minőségben szolgált az udvarban 1803-ig. Ekkor nevezték ki a Magyar Nemesi Testőrség kapitányának, amit egészen 1833-ig viselt.⁴⁶ Esterházy II. Miklós esete nem egyedi, alacsonyabb szinteken is gyakori volt a gárdán belüli karrierépítés gyakorlata, például Bacskády Bálint vagy báró Dráveczky Gábor is II. testőrőrmesterként kerültek a gárdához és néhány évvel később már I. testőrőrmesteri rangban szolgáltak. Közülük (a később bárói rangra emelt) Dráveczky Gábor életútja több szempontból is egyedinek tekinthető. Ő a Magyar Nemesi Testőrségbe 1768-ban már tapasztalt katonaként érkezett, eredményesen harcolt a hétéves háborúban, katonai karrierje felfelé ívelőben volt, amikor az udvari szolgálat mellett döntött. Dráveczky 1770-ben a Szent Jobbot Budára kísérő hat fős testőrkülönítmény tagja volt, egy évvel később pedig szolgálatai elismeréseként megkapta a Szent István Rend kiskeresztjét, ami rendhagyó jutalmazási gesztus volt a kormányzat részéről, ugyanis ezt a kitüntetést hagyományosan civil (nem katonai) szolgálatot teljesítő személyek kapták meg.⁴⁷ Dráveczky Gáborról több érdekes történetet is olvashatunk Báróczy emlékirataiban,⁴⁸ például a testőrirő megemlíti Dráveczky különleges festői képességét, illetve beszámol arról is, hogy miként igyekezett a konvertita testőrőrmester Mária Terézia figyelmét felkelteni a buzgó templomlátogatásaival és ájtatos cselekedeteivel.⁴⁹

A testőrökön kívül a Habsburg-udvartartás magyar származású férfi tagjai a vizsgálat időintervallumban számos pozíciót töltöttek be a könyvtárőri tisztségtől az ajtónállóí funkción át egészen a heroldi státuszig. Ezen csoport tagjai összesen 19 családból származtak és 13 különböző tisztséget töltöttek be. A dolgozat keretei között mindannyiuk részletes bemutatására nincs lehetőség, de néhány érdekes karriert szeretnék ismertetni. Az Udvar Könyvtár (*Hofbibliothek*) állományában két magyart (pontosabban magyarországi származású személyt) azonosíthatunk. Kollár Ádám – az 1764–1765. évi országgyűlés kétesbíró tudósa – 1749–1773 között könyvtárőrként (*Bibliothekscustos*), majd 1773–1783 között könyvtárigazgatóként

⁴³ Báróczy Sándor 1783–1806, illetve herceg Esterházy II. Miklós 1791–1833 szolgált a bécsi udvartartásban.

⁴⁴ Hellebronth, 1940. 334.

⁴⁵ Hellebronth, 1940. 75.

⁴⁶ Hellebronth, 1940. 140.

⁴⁷ Hellebronth 1940, 134.; Szemethy, 2020. 30–35.

⁴⁸ Báróczy, 1936.

⁴⁹ Szemethy, 2020. 30–35.

(*Bibliothekdirektor*) szolgált a bécsi Udvari Könyvtárban, ami igen hosszú és eredményes udvari karriernek tekinthető. Kollár mind magas hivatali állásának, mind a császári és királyi udvari tanácsosi címének köszönhetően a korszak számos magyar, illetve külföldi tudósával, politikai szereplőjével folyamatos kapcsolatban volt, levelezésének nagyrésze pedig kiadott formában is hozzáférhető.⁵⁰ Rajta kívül Bessenyei György szolgált még az Udvari Könyvtárban, aki mint könyvtárőr (*Bibliothekscustos*) teljesített szolgálatot 1780 és 1789 között. Bessenyei Györgyöt – Kollár közbenjárására – még Mária Terézia nevezte ki 1780 januárjában létszám feletti, címzetes könyvtárőrnek,⁵¹ miután az író elvesztette addigi ügyvivői állását.⁵² Bessenyei korábban nyolc éven keresztül (1765–1773) Szabolcs vármegye ajánlatára a Magyar Nemesei Testőrség tagja volt,⁵³ és már a testőrségből való kilépése után is felmerült a könyvtárőrii kinevezése, erre azonban egészen 1780-ig várnia kellett.⁵⁴

Szintén igen egyedinek tekinthető Farkas János életútja, akit 1765-ben Pozsony vármegye ajánlott a Magyar Nemesei Testőrséghez, azonban nem vették fel.⁵⁵ Ennek ellenére Farkas mégis a császárvárosban tudott magának állást szerezni: szolgált Ferdinánd főherceg (1767–1770), majd Miksa főherceg udvartartásában (1770–1771) ajtónállóként (*Kammertürhüter*), illetve Mária Terézia és II. József (közös) udvartartásában is (1767–1780) ugyanezen pozícióban (*Kammertürhüter*, *Antikammertürhüter*). 1769-ben Farkas kísérletet tett a karrierváltásra, a Magyar Udvari Kamaránál lett számvevőségi járulnok, itt azonban mindössze 22 napig dolgozott, majd újra visszatért az udvarba.⁵⁶ Farkas életútja is jól tükrözi, hogy a korszakban a magyarok bécsi udvarba való integrációjának a legkézenfekőbb intézménye a Magyar Nemesei Testőrség volt, azonban az udvari szolgálatra további lehetőségek is kínálkoztak.

A Magyar Királysághoz kötődő magyar heroldi (*Ungarischer Herold*) tisztséget a kutatás időkeretein belül két személy, Pavich József és Gyárfás Mátyás töltötte be. A herold közvetlen szolgálataira a koronázások alkalmával került sor: a Magyar Királyság zászlóját ő hordozta, illetve ruháján is megjelent az ország címere.⁵⁷ Gyárfás Mátyás komornyikként

⁵⁰ Kollár, 2000.

⁵¹ Martines nevű könyvtárőr féltékenysége miatt nevezte ki Bessenyeit Mária Terézia létszám feletti, címzetes könyvtárőrré. A leirat másolatában azt is kiköti az uralkodónő, hogy Bessenyei könyvtárosi alkalmazása nem lehet valóságos és fizetéssel járó munkakör, hanem csak az ott elvégezhető munkákra korlátozódhatott. Kókay, 1997. 225–226.

⁵² Kókay, 1997. 225.

⁵³ Hellebronth, 1940. 93.

⁵⁴ Kókay, 1997. 225.

⁵⁵ Hellebronth, 1940. 425.

⁵⁶ Fallenbüchl, 1970. 312.

⁵⁷ Kökényesi, 2021. 91.

(*Kammerdiener*), majd 1760–1766 között magyar heroldként (*Ungarischer Herold*) szolgált, 1766-tól pedig tizenegy éven keresztül, egészen haláláig budai várnagyként (*Schlosshauptmann zu Ofen*) szolgálta az udvart. Gyárfás pályája jó példa arra, hogy a bécsi udvar nemcsak jó kapcsolatokat nyújtott, hanem karrier szempontjából is komoly feljebb lépési lehetőséget kínált.

4. Magyar hölgyek a bécsi udvarban

Az 1762 és 1792 közötti időszakban a Habsburg-udvartartásban szolgálatot teljesítő 62 magyar (származású vagy kötődésű) személy között 15 nőt azonosíthatunk. A kutatásba nemcsak a magyar családból származó hölgyeket, vontam be, hanem a beházasodottakat is. A vizsgált korszakban a nők között a legmagasabb pozíciót Batthyány Antónia – Batthyány Lajosnak, az utolsó nemzeti nádornak és korábbi kancellárnak a lánya – töltötte be, aki a korszakban az egyetlen magyar személy volt, aki főudvarmesternőként szolgált Bécsben: Mária Ludovika császárné teljes női udvartartásának a vezetése és felügyelete volt a feladata 1791 és 1792 között. Ő korábban is, már 1765 előtt is, főudvarmesternőként szolgált,⁵⁸ azon kevés magyar főúri hölgy egyike volt, aki hosszú távú udvari karriert épített ki, és az ő két lánya volt Erdődy Jozefa és Erdődy Terézia, akik 1765–1766 között udvarhölgyként szolgáltak.⁵⁹

A vizsgált korszakban a bécsi udvartartásban tisztséget viselő 15 magyar hölgy többsége főnemesi származású volt és palotahölgyként (*Palastdame*) vagy udvarhölgyként (*Hofdame*) szolgált.⁶⁰ 1766 és 1792 között udvarhölgyi (*Hofdame*) státuszban három magyar nemesi hölgy teljesített szolgálatot: gróf Erdődy Terézia, gróf Erdődy Jozefa és gróf Sztáray Mária Anna. Az udvarhölgyi feladatkörre fiatal nemesi lányokat választottak ki, akik a pozíció betöltése alatt kapcsolatokat tudtak kiépíteni az udvartartáson belül, megismerkedtek az udvar működésével és képezhették is magukat. Emellett pedig főként ceremonális feladatokat láttak el. Az udvarhölgyi pozíció a főnemesi lányok kiházasításában is igen fontos szerepet játszott.⁶¹ Az udvarhölgyek között a vizsgált korszakban a Habsburg Monarchia egész területeiről származó, a birodalomban és a bécsi udvarban fontos szerepet betöltő családok tagjait, mint például a Khevenhüller, a Trautmannsdorf vagy a Wallis családok lányait találjuk.⁶² A magyarok közül gróf Erdődy Mária Terézia (Erdődy Miklós és Batthyány Antónia lánya) 1765–1766 között

⁵⁸ Kökényesi, 2021. 476.

⁵⁹ Kökényesi, 2016. 72.

⁶⁰ Az 1766 és 1792 közötti időszakban 10 magyar hölgy teljesített palotahölgyként, 3 pedig udvarhölgyként szolgálatot. Ld. függelék.

⁶¹ Kökényesi, 2016. 64–71.

⁶² Kubiska-Scharl-Pözl, 2018. 563–742.

szolgált udvarhölgyként a bécsi udvarban. 1763-ban ment hozzá herceg Eszterházy Antalhoz,⁶³ aki 1789–1792 között tábori lovászként (*Feldbereiter*), majd 1791-től a Magyar Testőrség kapitányaként tevékenykedett a bécsi udvarban. Három gyermekük született: 1764-ben Mária Terézia, 1765-ben Miklós és 1767-ben Antal⁶⁴, amiről a *Fortgesetzte neue genealogisch-historische Nachrichten* is hírt adott.⁶⁵ A legfiatalabb gyermek, Antal később édesapja példáját követve szintén a Magyar Nemesi Testőrség kapitánya lett.⁶⁶ Gróf Erdődy Mária Jozefa 1764–1766 között szolgált udvarhölgyként az udvarban. Testvéréhez hasonlóan ő is rangban megfelelően házasodott meg: gróf Joseph Ludwig Windischgrätz felesége lett⁶⁷, házasságuk azonban nem tartott sokáig, ugyanis Erdődy Mária Jozefa 29 évesen, 1777-ben meghalt. Férje elhunyt felesége emlékére a bécsi *Schottenkirchében* emelt síremléket, amelyen az elhunyt grófnő mozaikportréja is látható.⁶⁸

Az udvarhölgyek a 17–18. században a Magyar Királyság jelentősebb és nagyobb befolyással bíró családjaiból (Erdődy, Pálffy) kerültek ki, akiknek a felmenői már régóta udvari szolgálatban álltak. A vizsgált korszakban ez alól kivételt képez Sztáray Mária Anna, akinek a családja a 18. század közepén emelkedett a mágnások sorába. Sztáray Mária Anna 1766–1777 között teljesített szolgálatot az udvartartásban udvarhölgyként. A család számára Mária Anna édesapja, Sztáray Imre szerzett 1747-ben grófi rangot.⁶⁹ Sztáray Imre császári és királyi kamarásként, és valóságos belső titkos tanácsosként volt jelen a bécsi udvarban, ezenkívül Ung vármegye főispánja és a Szent István Rend középkeresztese volt. Sztáray Mária Anna édesanyja gróf Zichy Anna volt, akiknek a családja pedig hosszú múltra visszatekintő bécsi kapcsolatokkal rendelkezett.⁷⁰

A palotahölgyi státusz a bécsi udvarban II. Lipót uralkodása alatt egy újonnan létrehozott pozíció volt, ami a magyar főnemesi famíliák megjutalmazásában is igen fontos szerepet játszott. A francia eredetű udvari titulus (*Dame du Palais*)⁷¹ tulajdonképpen az udvari társadalom hölgy tagjainak azt a csoportját jelentette, akik az udvarhölgyekkel ellentétben nem tartózkodtak állandóan a császári udvarban,⁷² tehát a palotahölgyi státusz inkább egyfajta rangot

⁶³ Kökényesi, 2016. 204.

⁶⁴ Rákóczy, 1995. 39.

⁶⁵ Rákóczy, 1995. 39.

⁶⁶ Kökényesi, 2016. 72.

⁶⁷ Nagy, 1865. 200.

⁶⁸ Schottenstift/Das Denkmal der Gräfin Josepha und der Familie Windisch-Graetz

⁶⁹ Kónya, 2021. 116.

⁷⁰ Nagy, 1863. 860–866.

⁷¹ A palotahölgyi rang megjelölése a bécsi feliratokban is gyakran franciául szerepel.

⁷² Baják, 2004. 103.

mint rendszeres udvari szolgálatot jelentett. A palotahölgyi címet minden hölgy egészen haláláig viselte, ami a vizsgálatban szereplő hölgyek esetében is jól igazolható. A vizsgálat időkeretein belül az udvarban számos, a Habsburg Monarchiában fontos, vezető pozíciókat betöltő arisztokrata családok női tagjait is megtalálhatjuk a palotahölgyek között. Például a Schönborn, Liechtenstein, Waldstein és Colloredo család több tagja képviseltette magát a bécsi udvarban palotahölgyként, de a Trautmannsdorf vagy a Kinsky család egy-egy tagja is megkapta ezt a kinevezést.⁷³ 1791–1792 folyamán 10 magyar származású vagy magyar kötődésű arisztokrata hölgy nyert palotahölgyi kinevezést,⁷⁴ akik között öt magyar főnemesi család (Batthyány, Esterházy, Illésházy, Nádasdy, Pálffy) tagjait azonosíthatjuk. Ezen csoport létszáma és összetétele alapján megállapítható, hogy a 18. század második felére az udvarhölgyi pozíció kezd veszíteni korábbi jelentőségéből, helyette egyre fontosabb szerepet kap a palotahölgyi státusz.

Az első magyar palotahölgyek közül az egyik legmagasabb rangú személy Pálffy (született gróf Colloredo Mannsfeld) Gabriella, aki Pálffy János borsodi főispán, altábornagy⁷⁵ és a Magyar Nemesi Testőrség testőralkapitányának (1760–1784) a felesége volt.⁷⁶ Gabriella 1762-ben udvarhölgyként szolgált a bécsi udvarban, majd még abban az évben férjhez is ment.⁷⁷ Négy gyermeke született: két fia, János és Ferenc Alajos is komoly karriert futott be császári és királyi kamarásként az udvarban.⁷⁸ Pálffy Gabriella a palotahölgyi státuszt 1791-ben kapta meg, amelyet 1801-ben bekövetkezett haláláig viselt.

A Habsburg-udvartartásban nemcsak főnemesi születésű magyar hölgyek szolgáltak, hanem alacsonyabb társadalmi státuszúak is. Közülük az egyik legérdekesebb Nagy (született Germain) Mária Anna életútja, aki már az 1765. évet megelőzően is a bécsi udvarban szolgált. Mária Anna előbb, 1753–1757 között cselédként (*Kammerdienerin*) teljesített szolgálatot a Habsburg-udvartartásban, majd 1757-től tíz éven át komornaként (*Kammerfrau*).⁷⁹ Feltételezhetően Bécsben ismerkedett meg a férjével, Nagy Mihállyal, aki a vizsgált korszakban

⁷³ Kubiska-Scharl-Pölzl, 2018. 563–742.

⁷⁴ Az udvarban 1766–1792 között palotahölgyként (*Palastdame*) szolgálatot teljesítő magyar hölgyek a következők: gróf Althann született Batthyány Mária Eleonóra; gróf Apponyi született gróf Lodron Mária Karolina Anna; herceg Batthyány, született herceg Esterházy Philippina; herceg Batthyány született gróf Illésházy Mária Franziska; gróf Erdődy, született gróf Nádasdy Borbála; gróf Esterházy született gróf Castiglione Barbara; gr. Esterházy Jánosné, született Pálffy Mária Anna grófnő; Fekete, született Eszterházy Mária Jozefa; Pálffy szül. gróf Colloredo Gabriella; Schafgotsch, született Kollonitsch Maria Anna.

⁷⁵ Kempelen, 1914. 138.

⁷⁶ Hellebronth, 1940. 280.

⁷⁷ Kökényesi, 2021. 481.

⁷⁸ Kempelen, 1914. 138.

⁷⁹ Kökényesi, 2021. 480.

szintén az udvarnál tevékenykedett: ő 1750 és 1772 között komornyikként (*Kammerdiener*) teljesített szolgálatot. A korszakban tehát nemcsak a magasabb szinteken (palotahölgyek, udvarhölgyek) szolgálatot teljesítő hölgyek esetében jelenthetett az udvari szolgálat jó házassági esélyeket, hanem az alacsonyabb tisztséget viselők körében is. A Nagy család jó körülmények között élhetett, hiszen mind Nagy Mihály, mind Nagy (született Germain) Mária Anna is a korabeli viszonyokhoz képest jól keresett az udvari állásával.⁸⁰

5. Kitekintés a budai udvartartásban szolgálatot teljesítő magyarokra

Az udvari kalendáriumokban több olyan, a Habsburg-udvartartásban szolgálatot teljesítő magyart is azonosíthatunk, akik szolgálatukat (vagy szolgálatuk egy részét) nem a bécsi udvarban, hanem Budán végezték. A vizsgált korszakban Buda egyre fontosabb szerepet kezdett kapni: a török időkben elhagyott igazgatási központ csak lassan nyerte vissza korábbi jelentőségét, ugyanis a magyar központi hivatalok 1526 után Bécsben és Pozsonyban működtek. Buda pozíciójának felértékelődését mutatja, hogy Mária Terézia uralkodása alatt már két alkalommal is ellátogatott a városba. Az uralkodónő 1770 és 1777 között az angolkisasszonyok rendjét Sankt Pöltenből Budára helyezte át, majd 1771-ben a Raguzából hazahozatott Szent Jobb ereklyét a királyi várkapolnába szállították (később külön kápolnát is építettek számára). 1777 és 1784 között a nagyszombati egyetem költözött a várba, ami miatt újabb átalakításokon esett át az épületegyüttes (például látványos fejlesztés volt a csillagvizsgáló-torony építése).⁸¹ Egy évvel később, 1785-ben pedig fontos esemény a város és a magyar kormányzat történetében, hogy II. József a Helytartótanácsot Budára költöztette.

A Szentkoronát és a koronázási jelvényeket 1790-ben II. József utasításának megfelelően Budára szállították, ahol mind a vármegyék bandériumai, mind a magyar nemesi elit kivette a részét a korona őrzéséből. Az 1790-ben alapított *Vármegyei Korona Őrző Nemes Seregek* nevű alakulat tagjai mindent elkövettek annak érdekében, hogy a magyar korona megkapja a rangjához méltó díszőrséget. A bandériumok budai jelenléte a függetlenségi és a nemzeti érzések kifejezésének fontos intézménye lett. A bandérium fenntartása azonban nagyon költséges volt, ezért a vármegyéknek, az év végére alábbhagyott a lelkesedésük. A Koronaőrség nemcsak a várban vigyázott a Szentkoronára, hanem az ünnepeken is kísérték, dízsorfalat

⁸⁰ Nagy Mihály fizetése 1000 forint volt, míg felesége, Nagy (született Germain) Mária Anna kezdetben 300 forintot és napi 1 forint 30 krajcárt, majd később 400 forintot keresett (illetve emellett még koszt- és gyertyapénzt is kapott.) Kőkenyesi, 2016. 69–70.

⁸¹ Kelényi, 2001. 231–237.

álltak a tiszteletére.⁸² 1790-től tehát Buda életében új korszak kezdődik: a Szent Korona és a koronázási jelvények megérkezésével, a júniusban megnyílt első budai országgyűléssel, valamint Sándor Lipót nádor beiktatásával és a királyi palotába való költözésével Buda ezentúl nemcsak egy használaton kívül királyi központ, hanem a magyar politikai és rendi élet központi helyszínévé vált. 1792-ben pedig I. Ferenc budai koronázása még tovább növelte a város rangját.

Az udvari kalendáriumban három, Béctől távollévő magyar udvari tisztségviselőt sikerült azonosítanom, akik közül Posgay István és Szalkay Antal 1792–1795 között szolgált Budán komornyikként (*Kammerdiener*), Szlábigh András pedig előbb, 1783-ban Pozsonyban, majd 1784-től 1793-ig Budán működött ugyanezen pozícióban. Ebben az időszakban nemcsak Budára helyezett komornyikokat azonosíthatunk, hanem a nemesi testőrség tagjai közül is többen tartózkodtak ott ekkoriban. Az 1790. évi pozsonyi országgyűlést követően ugyanis a frissen kinevezett nádor, Sándor Lipót főherceg Budára utazott, ahová a Magyar Nemesi Testőrség 16 fős különítménye kísérte el, amely a nádori palotában később is a díszőrségi feladatok ellátásával volt megbízva.⁸³ Később a nemesi testőrkülönítmény létszámát 10 főre csökkentették, majd 1794-ben visszahívták őket Bécsbe.⁸⁴

Budára érkezése előtt Sándor Lipót II. Lipóttól egy listát kapott a magyar közélet szereplőiről, amely azok bizalmas jellemzését is tartalmazta. Ebben többek között Szalkay Antaltól is szó esett: az uralkodó dicsérte és kiemelte a nyelvtudását, jellemzése végén pedig még azt is megemlítette, hogy Szalkay sokféle feladat ellátására alkalmas.⁸⁵ Az erdélyi származású Szalkay Antal (1753–1804) Sándor Lipót nádorra választása után került az udvarba komornyikként.⁸⁶ Sándor Lipót udvartartásába komornyiknak olyan katonaviselt férfiakat kerestek, akik magyarul, latinul és németül is tökéletesen beszéltek.⁸⁷ II. Lipót nagyfokú bizalmatlanságot érzett a magyar ügyekkel kapcsolatban és szeretett volna jól informált lenni az országban történt eseményekről, így a fia, a nádor mellé szándékosan a szabadkőműves Szalkay Antalt nevezte ki komornyiknak, aki ekkoriban már a magyarországi titkos rendőrség szolgálatában állt és udvari besúgóként működött.⁸⁸ Szalkay Gotthardi Ferenc emberének

⁸² Ságvári, 2001. 199–201.

⁸³ Báróczy, 1936. 75. Vég helyi István II. testőrőrmester például a nádor mellé rendelt testőrkülönítmény helyettesparancsnokaként szolgált Budán. Hellebronth, 1940. 389.

⁸⁴ Báróczy, 1936. 75.

⁸⁵ Mályusz, 1926. 433–447.

⁸⁶ Szalkay Antal korabeli forrásokban sokszor Szalckey Antalként, bizonyos forrásokban (pl. lásd: Mályusz, 1926. 146–147.) Szalkay András vagy Joseph Szalkayként hivatkoznak rá.

⁸⁷ Illéssy, 1898. 1–26.

⁸⁸ Mályusz, 1926. 52.

számított, aki II. József uralkodása alatt a magyar rendőrség pesti kerületének az igazgatója lett és egyik legfőbb feladata a közhangulat figyelése volt. Ennek érdekében számos embert beszervezett, akik jelentéseket írtak neki, így köztük Szalkay Antal is.⁸⁹ Sándor Lipót tudhatott erről, azonban egészen apja haláláig nem kezdett semmit ezzel a helyzettel, 1792-ben viszont igyekezett Szalkayt eltávolítani az udvartartásból.⁹⁰ I. Ferenc magyar király Pálffy Károly magyar udvari kancellárhoz írt egyik leveléből kiderül, hogy Szalkayt nem akarták Sándor Lipót szolgálatában megtartani, hanem az újonnan kialakított postaállomások egyikére akarták küldeni postamesternek (*Postmeister*), ő azonban ezt az ajánlatot visszautasította.⁹¹ Szalkayt végül komornyiki tisztségéből 1794. szeptember 26-án nyugdíjazták.⁹²

⁸⁹ Mályusz, 1926. 146–147.

⁹⁰ Mályusz, 1926. 52.

⁹¹ Illéssy, 1898. 1–26.

⁹² Mályusz, 1926. 438.

III. Szentgyörgyi Horváth Zsigmond

A dolgozat utolsó részében egy esetpéldán keresztül szeretném bemutatni az udvari karriert működését, amelyhez szentgyörgyi Horváth Zsigmond életpálya kiváló vizsgálati alapot biztosít. A szentgyörgyi Horváth család nyugat-magyarországi katolikus nemesi família volt, amelynek az ősi birtokai Vas vármegyében helyezkedtek el, Szentgyörgy (a mai Répceszentgyörgy) központtal.⁹³ A családtagok közül sokan viseltek hivatalt a vármegyénél (például táblabírói, alispáni tisztségeket).⁹⁴ Szentgyörgyi Horváth Zsigmond édesapja, Ferenc Vas vármegye alispánja, anyja királydaróczi Daróczy Franciska volt.⁹⁵

Szentgyörgyi Horváth Zsigmond 1735-ben született a vas megyei Szelesten.⁹⁶ A Magyar Nemesi Testőrséghez annak megalapításának az évében, 1760-ban került a vármegye ajánlatára. 1764-ben a pozsonyi országgyűlésre kirendelt testőrség tagja volt, majd Hágába vezényelték. A gárdától 1766. január 13-án távozott mint helyettes tartományi biztos.⁹⁷ A testőrségnél töltött évei a későbbi életpályájára is nagy hatást gyakoroltak, ugyanis ebben a hat évben lehetősége nyílt a korszak legelőkelőbb és legbefolyásosabb családjaival, az udvar működésével és a bécsi szokásokkal megismerkedni. Ez a szolgálat pedig a későbbi karrier-emelkedésben is fontos szerepet játszott. A testőrségi szolgálata után az itt szerzett tapasztalatok és ismeretségek segítettek hozzá ahhoz, hogy 1767-ben az udvartartásban asztalnoki (*Truchsess*) tisztséget tudjon szerezni, amely pozícióban sikerült megmaradnia egészen 1804-ig. Az udvari életben és reprezentációban a különféle étkezések, fogadások igen fontos szerepet töltöttek be. Az asztalnok feladatai közé tartozott többek között, hogy a konyhából felhozott ételeket az asztalra helyezze, illetve az egyes fogások befejeztével a tálakat és edényeket az asztalról levegye, és azokat a konyhára visszaküldje.⁹⁸ Hasonló pozícióban igen kevés magyar teljesített szolgálatot korábban. Horváth Zsigmond azon kevesek egyike volt, aki aktív éveinek jelentős részét az udvartartás szolgálatában töltötte, ezzel alapozta meg a későbbi karrierjét is. Horváth Zsigmond bécsi évei alatt a szabadkőműves mozgalommal is kapcsolatba került, az Állandósághoz (*zur Beständigkeit*) nevű bécsi páholy tagja lett,⁹⁹ amelyet az Osztrák Állami

⁹³ Pup, 2018. 55.

⁹⁴ Nagy, 1859. 161–163.

⁹⁵ 5 testvére volt: 2 lány és 3 fiú, Zsigmond volt a legidősebb fiúgyermek. Pálmány, 2019. 133.

⁹⁶ Héjja, 2002. 104. vö. Hellebronth, 1940. 181.

⁹⁷ Hellebronth, 1940. 181.

⁹⁸ Koltai, 2001. 25–34.

⁹⁹ Pálmány, 2019. 133.

Levéltár Kabinetarchívumában azonosított dokumentumok is bizonyítanak.¹⁰⁰ Az Állandósághoz nevet viselő páholyt 1779. augusztus 18-án alapították a császárvárosban. A páholy tagjai között különböző pozíciójú személyeket, például művészeket (színészeket, a drezdai művészeti akadémia professzorát), egyháziakat, értelmiségieket, katonákat és hivatalnokokat (kamarásokat, különféle tanácsosokat) egyaránt azonosíthatunk.¹⁰¹ Szentgyörgyi Horváth Zsigmond kapcsolati tőkéje tehát a szabadkőműves páholynek köszönhetően is igen széles spektrumon mozoghatott, mind az udvari körökbe tartozó, mind egyházi, katonai körökben mozgó személyekkel tarthatott fenn kapcsolatot. A páholytagság ebben a korszakban jelentősen befolyásolta a politikai, társadalmi kapcsolatokat, illetve a karrierépítésben is fontos szerepet játszott.¹⁰²

Horváth Zsigmond kiterjedt kapcsolatai a házasságkötésein is megmutatkoztak. Két alkalommal házasodott: első felesége románfalvi Fejérváry Anna volt (aki 1770-ben hunyt el), és akitől Zsigmond fia született,¹⁰³ majd annak halála után sárdi Somssich Annával kötött házasságot¹⁰⁴, aki Antalt, Jánost, Józsefet, Kristófot és Máriát szülte neki.¹⁰⁵ Második feleségének édesapja Somssich Antal, a bécsi Magyar Udvari Kancellária tanácsosa volt, aki az érvényesülésben is segíthette Horváthot. Továbbá anyósa, Somssich született Niczky Borbála révén kapcsolatba került a korszakban komoly befolyásnak örvendő Niczky családdal, amelynek tagjai (az alispáni tisztségtől az országbírói méltóságig) számos fontos pozíciót töltöttek be.¹⁰⁶

Szentgyörgyi Horváth Zsigmond a korszak összes országgyűlésén részt vett, Sopron vármegye követeként jelen volt az 1790/91-es, az 1792-es és az 1796-os országgyűléseken,¹⁰⁷ mindhárom alkalommal felsőbüki Nagy Sándor alispánnal együtt képviselte a vármegyét.¹⁰⁸ Az 1802-es, 1805-ös, 1807-es és az 1808-as országgyűléseken pedig már a felsőtábla tagjaként vett részt. Az országgyűléseken fontos feladatokat látott el: az 1791. évi 68. tc. értelmében például

¹⁰⁰ ÖStA HHStA KA Vertrauliche Akten 69–3–1–41. Ezen dokumentumok alaposabb vizsgálatát a kutatás későbbi fázisában tervezem elvégezni.

¹⁰¹ Abafi, 1893. 318–327.

¹⁰² H. Balázs, 1977. 216–220. II. József 1785-ben hozott, úgy nevezett Szabadkőműves-pátens (*das Freimaurer-Patent*) értelmében a bécsi páholyokat, így az Állandósághoz nevű páholyt is, szigorú kontroll alá vette és a többi bécsi páhollyal együtt összevonta összesen három páhollyá. Abafi, 1893. 143–179. A páholy tagjai közül csak kevesen nyertek felvételt az újonnan alapított (*Zur neugekrönten Hoffnung*) bécsi páholyba. Abafi, 1893. 318–327.

¹⁰³ Halotti beszéd (ELTE Egyetemi Könyvtár és Levéltár, jelzet: Misc._4r_010); Pálmány, 2019. 133.

¹⁰⁴ Nagy, 1863. 303.; Nagy, 1859. 162.; Pálmány, 2019. 133.

¹⁰⁵ Halotti beszéd (jelzet: Misc._4r_010) Az Országgyűlési Almanach alapján több gyereke születésekor vagy egész kiskorában meghalt. Pálmány, 2019. 133.

¹⁰⁶ Kempelen, 1915. 415–416.; Nagy, 1861. 144–151.

¹⁰⁷ Hellebronth, 1940. 181.

¹⁰⁸ Sümeghy–Dominkovits, 2007. 19.

az országhatárokat Ausztria felé rendező bizottság tagja volt, 1796-ban pedig az országgyűlés küldöttjeként – gróf Károlyi Józseffel, herceg Eszterházy Miklóssal és Rhédey Ferencsel együtt – köszöntötte Károly Lajos főherceget. Horváth Zsigmond utolsó országgyűlése az 1808. évi diéta volt, ahol a 7. törvénycikkben újonnan alapított Ludovika Akadémia építési költségeire 4000 forintot ajánlott fel.¹⁰⁹

Szentgyörgyi Horváth Zsigmond 1802-ben Békés vármegye főispánja lett, amely tisztséget egészen 1808-ban bekövetkezett haláláig viselt.¹¹⁰ Ő volt az első főispán Békés vármegyében, aki a vármegyeházán kialakított főispáni lakást igénybe vette. A megyei nemesség körében nagy tisztelet övezte, erről árulkodik azon 1808. évi megyei döntés is, amelynek értelmében a megyeháza nagytermében szerették volna kifüggeszteni a portréját, azonban erre halála miatt már nem kerülhetett sor, a megye kérését később az örökösei tudták teljesíteni.¹¹¹

Horváth pályája végén fontos állomást jelentett az 1804. év, amikor is megkapta a valóságos belső titkos tanácsosi kinevezését.¹¹² A titkos tanácsosi cím a 16–17. században tényleges tanácsadói funkcióval párosult, a 18. században ugyan a titkos tanácsosi kinevezés már közvetlen kormányzati szerepet nem jelentett, azonban magas udvari rangot biztosított.¹¹³ Az Osztrák Állami Levéltárban fennmaradt Horváth Zsigmond I. Ferenc magyar királynak – 1804. március 20-án, Bécsben – készített kérvénye, amelyben felsorolja az érveit, miért méltó a valóságos belső titkos tanácsosi cím elnyerésére.¹¹⁴ Elsőként a családja ősi érdemeire, a király, illetve a haza iránti hűségére hívja fel a figyelmet, illetve utal a családja főnemességhez fűződő kapcsolataira. Második érvként leírja, hogy már 34 éve szolgálja mind az uralkodót, mind az államot, valamint említést tesz arról is, hogy már 1770-ben Mária Terézia udvari tanácsosnak nevezte ki. Külön felhívja a figyelmet az országgyűlésben végzett munkájára, majd a franciák ellen vívott háborúban való helytállására és támogatására utal. Kérvénye végén a bőkezű pénzügyi támogatását emeli ki, amellyel az uralkodó céljait mindig segítette. A kérvényben felsorolt érvek is jól mutatják, hogy a titkos tanácsosi kinevezéshez nem volt elegendő a császárhű családból való származás, hanem a cím megszerzéséhez hosszú

¹⁰⁹ Pálmány, 2019. 133.

¹¹⁰ Karácsonyi, 1896. 472.

¹¹¹ Héjja, 2002. 104–106.

¹¹² Hellebronth, 1940. 181.

¹¹³ Kökényesi, 2018. 77–81.

¹¹⁴ ÖStA HHStA StK Interiora Geheime Räte 7–37.

szolgálatokra, a kormányzat aktív politikai támogatására és kapcsolati tőkére is szükség volt. Két évvel később, 1806-ban pedig Horváth Zsigmond kamarási kinevezésben is részesült.¹¹⁵

Szentgyörgyi Horváth Zsigmond ügyes birtokszerzőnek is számított, látványosan gyarapította a család vagyonát: Vas, Zala, Veszprém, Tolna, Pest, Somogy és Békés megyében is szerzett birtokokat, illetve soproni ingatlanokra is szert tett.¹¹⁶ Tevékenysége révén nemcsak stabilizálta a család vagyoni helyzetét, hanem famíliáját a nemesség tehetős rétegébe emelte.¹¹⁷ Fiai közül Antal és Zsigmond is a főnemesség sorába emelkedett, előbbi bárói, utóbbi grófi címet tudott szerezni.¹¹⁸

¹¹⁵ A kamarási tisztséget az uralkodó a korszakban egyfajta kitüntetésként adományozta a főneméseknek. Kizárólag az lehetett kamarás, aki már betöltötte a 24. évét és megfelelő vagyonnal rendelkezett, sőt legalább nyolc ízig bizonyítani tudta anyai és apai ágon is a családja nemességét. A kamarások az eskütétel után kétféjű Habsburg-sassal díszített, aranyrojton függő aranykulcsot viseltek. Baják, 2004. 102.

¹¹⁶ Soproni háza a Szent György utca 11. szám alatt volt található, amelyet 1793–1808 között birtokolt. Pálmány, 2019. 133.; Dávid-Goda-Thirring, 2008. 75. Horváth Zsigmond hozta létre a budai Horváth-kertet is (amely ismert és kedvelt szórakozóhellyé vált, még a 20. században is, amelynek a „Legyen a Horváth-kertben Budán” című dal is fokozta ismertségét). Pup, 2018. 55.

¹¹⁷ Nagy, 1859. 162.

¹¹⁸ Nagy, 1859. 163.

IV. Összegzés és kitekintés a kutatás további távlataira

A dolgozatban vizsgált, 1766 és 1792 közötti korszak nemcsak az uralkodóváltások miatt változékony időszak, hanem ekkor az udvari reprezentáció és a politikai kultúra is (nemzetközi szinten) átalakulóban volt. A jelent vizsgálat eredményei azt mutatják, hogy a magyar rendek tagja, az új, szűkülő struktúrák között is képesek voltak az udvarban érvényesülni és kialakítani az udvartartásban a saját pozíciójukat. A Magyar Nemesi Testőrség felállításával a magyarok udvari pozíciója rendkívüli módon megerősödött, amely intézmény még II. József uralkodása alatt is zavartalanul tudott működni, sőt az udvartartás főnemesek és közrendűek számára is további lehetőségeket kínált az érvényesülésre.

Szentgyörgyi Horváth Zsigmond karrierje és életpályája nagyon jól megrajzolja a korabeli társadalmi felemelkedés lehetőségeit. Horváth a Magyar Nemesi Testőrség megalapításának az évében kezdte meg a testőri szolgálatát, majd az ott elsajátított műveltség, illetve kapcsolati háló segítette az asztalnoki tevékenysége során is, amelyet 37 éven keresztül végzett. Horváth fokról fokra tudta építeni a karrierjét, amelyben udvari szolgálatai, országgyűlési szerepvállalása, valamint családi és szabadkőműves kapcsolatai egyaránt segítségére voltak. Horváth képes volt udvari jelenlétét politikai és gazdasági szinten is kamatoztatni, amelynek vizsgálata még számos lehetőséget rejt magában. Horváth Zsigmond szinte ismeretlen a magyar történeti kutatás előtt, pedig személyéhez számos forrás áll rendelkezésre mind az Osztrák Állami Levéltárban, mind az MNL Vas megyei Levéltárában, ezek feldolgozására e kutatás folytatása során szeretnék vállalkozni. A jelen vizsgálat adatainak a bővítése, pontosítása és elemzése is még további eredményeket ígér. Feltett célom az udvartartás helyzetének mélyelemzése, valamint a magyar tisztségviselők prozopográfiájának és kapcsolati hálójának a részletesebb vizsgálata.

Bibliográfia

Levéltári források

Österreichisches Staatsarchiv (ÖStA)

Haus-, Hof- und Staatsarchiv (HHStA)

Staatskanzlei (StK)

Geheime Räte Kt. 7

Kabinetsarchiv (KA)

Vertrauliche Akten Kt. 69

Nyomtatott és kiadott források

Báróczy, 1936

Báróczy Sándor feljegyzései a Magyar Nemesi Testőrség életéből 1760–1800-ig, összeállította: Krudy Ferenc. Ford. K. László József. Budapest, M. Kir. Hadilevéltár, 1936.

Budapesti Közlöny, 1894. november 25. 272. szám

ELTE Egyetemi Könyvtár és Levéltár

Nagy József: Halotti beszéd, mellyet Nagy méltóságú Szent Györgyi Horváth Zsigmond urnak ő császári királyi felsége valóságos belső titkos tanácsossának és kamarássának, nemes Békés vármegye fő ispányának végső tiszteletekor nemes Vass vármegyében fekvő Szent György mező városban, Buda, 1809. (jelzet: Misc._4r_010)

Kollár, 2000

Kollár Ádám Ferenc levelezése, szerk.: Soós István, Budapest, 2000

Márkus, 1901

Márkus Dezső (szerk.): Magyar Törvénytár 1000–1895. 1740–1835. évi törvénycikkek – Corpus Juris Hungarici, Millenniumi emlékkiadás 7. Budapest, 1901

Schematismus

Hof- und Staats- Schematismus der röm. kaiserl. auch kaiserl. königl. und erherzoglichen Haupt- und Residenz- Stadt Wien, [...] auf das Jahr 1791, 1792, 1793, 1794, 1795, 1796, 1797, 1798, 1799, 1800, 1801, 1802, 1803, 1804

Schematismus des kaiserlichen auch kaiserlich-königlichen Hofes und Staates, besonders aber der in der Haupt- und Residenz- Stadt Wien [...] auf das Jahr 1805, 1806

Hof- und Staats- Schematismus des österreichischen Kaiserthums. auf das Jahr 1807, 1808, 1809, 1810, 1811, 1812, 1813, 1814, 1815, 1816, 1817, 1818.

Internetes források

ALEX - Historische Rechts- und Gesetzestexte Online; Österreichische Nationalbibliothek
https://alex.onb.ac.at/static_tables/shb.htm (utolsó letöltés: 2023. január. 9.)

Schottenstift – Das Denkmal der Gräfin Josepha und der Familie Windisch-Graetz
<https://www.schotten.wien/das-denkmal-der-graefin-josepha-und-der-familie-windisch-graetz/> (utolsó letöltés: 2023. december 19.)

Szakirodalom

Abafi, 1893

Abafi, Ludwig: Geschichte der Freimaurerei in Oesterrich-Ungarn, Vierter Band, Budapest, 1893.

Baják, 2004

Baják László: A Batthyányiak halotti címerei a Hadtörténeti Múzeumban, In: A Hadtörténeti Múzeum Értesítője, Acta Musei Militaris in Hungaria, szerk.: Hausner Gábor, 7. Budapest, 2004, 99–121.

Benda, 1980

Benda Kálmán: A magyar nemesi mozgalom (1790–1792), In: Magyarország története 1790–1848, főszerk.: Mérei Gyula, szerk.: Vörös Károly, 1. kötet, Budapest, 1983, 29–116.

Dávid-Goda-Thirring, 2008

Dávid Ferenc, Goda Károly, Thirring Gusztáv: Sopron belvárosának házai és háztulajdonosai 1488–1939, Sopron, 2008.

Fallenbüchl, 1970.

Fallenbüchl Zoltán: A Magyar Kamara tisztviselői a XVIII. században, In: Levéltári Közlemények, negyvenedik évfolyam, 2. szám, Budapest, 1970. 259–336.

H. Balázs, 1977

H. Balázs Éva: A szabadkőművesség a XVIII. században, In: Világosság, főszerk.: Lukács József, 18. évf. 4. szám, Budapest, 1977. 216–223.

H. Balázs, 1987

H. Balázs Éva: Bécs és Pest-Buda a régi századvégen 1765–1800. Budapest, 1987.

Hellebronth, 1940

A magyar testőrségek névkönyve 1760–1918. (összeállította: Tisza-Beői Hellebronth Kálmán), Budapest, 1940.

Héjja, 2002

Héjja Julianna Erika: Békés vármegye archontológiája (1699) 1715–1950, Főispánok és alispánok, Gyula, 2002.

Illéssy, 1898

Dr. Illéssy János: Szalkay Antal, In: Irodalomtörténeti Közlemények, nyolcadik évfolyam, első füzet, Budapest, 1898. 1–26.

Karácsonyi, 1896

Karácsonyi János: Békésvármegye története. Magyarország ezredéves fennállásának ünnepére Békésvármegye törvényhatósági bizottságának megbízásából, I. kötet, Gyula, 1896.

Kelényi, 2001

Kelényi György: A budai királyi palota építésének története a XVIII. században, In: Tanulmányok Budapest múltjából XXIX. Ünnepi szám a magyar állam ezeréves fennállásának tiszteletére, A budavári királyi palota évszázadai, Kiállítás a Budapesti Történeti Múzeumban 2000. március-2001. január, konferencia 2000. május 30-31., Budapest, 2001.

Kempelen, 1914

Kempelen Béla: Magyar nemes családok, nyolcadik kötet, Budapest, 1914.

Kempelen, 1915

Kempelen Béla: Magyar nemes családok, kilencedik kötet, Budapest, 1915.

Koltai, 2001

Koltai András: Magyar udvari rendtartás. In: Utasítások és rendeletek 1617–1708 (Millenniumi magyar történelem, Források, sorozatszerkesztő: Bertényi Iván, Benda Gyula, Pótv János), Budapest, 2001.

Kókay, 1997

Kókay György: A könyv és a könyvtár szerepe Bessenyei György életében, In: Magyar Könyvszemle, 113. évf. 2. szám, 1997. 225–229.

Kónya, 2021

Kónya Péter: A nagymihályi Sztáray grófi család és a Sztáray uradalom felemelkedése a 18. században, In: CERTAMEN VIII: Előadások a Magyar Tudomány Napján az Erdélyi Múzeum-Egyesület I. Szakosztályában. Erdélyi Múzeum-Egyesület, Kolozsvár, 2021, 111–119.

Kökényesi, 2016

Kökényesi Zsolt: A magyar arisztokráta integrációja a bécsi udvarba 1711 és 1765 között, Budapest, 2016.

Kökényesi, 2018

Kökényesi Zsolt: A kamarási címtől a Szent István Rend nagykeresztjéig. A bécsi udvar kitüntetési stratégiája, In: Mária Terézia a magyarok királynője (1740–1780). szerk. Gerő András, Nagy Beatrix, Budapest, 2018, 73–115.

Kökényesi, 2019

Kökényesi Zsolt: A reprezentáció ceremoniális és retorikai eszközei Mária Terézia mint a születésnap ünnepségek és köszöntő beszédek ünnepeltje, In.: Második Mária, Mária Terézia a régi magyarországi kegyességben (szerk. Macszak Ibolya), MTA-PPKE Barokk Irodalom és Lelkiség Kutatócsoport, Budapest, 2019. 19–42.

Kökényesi, 2021

Kökényesi Zsolt: Az udvar vonzásában, A magyar főnemesség bécsi integrációjának színterei (1711–1765), Budapest, 2021.

Kubiska, 2009

Irene, Kubiska: Der kaiserliche Hof- und Ehrenkalender zu Wien als Quelle für die Hofforschung. Eine Analyse des Hofpersonals in der Epoche Kaiser Karls VI. (1711–1740). Wien, 2009. (Magisterarbeit)

Kubiska-Scharl-Pölzl, 2013

Kubiska-Scharl, Irene; Pölzl, Michael: Die Karrieren des Wiener Hofpersonals 1711–1765. Eine Darstellung anhand der Hofkalender und Hofparteiprotokolle. Wien, 2013. (Forschungen und Beiträge zur Wiener Stadtgeschichte Bd. 58.)

Kubiska-Scharl-Pölzl, 2018

Irene Kubiska-Scharl, Michael Pölzl: Das Ringen um Reformen, Der Wiener Hof und sein Personal im Wandel (1766–1792), Mitteilungen des österreichischen Staatsarchivs, Wien, 2018.

Kulcsár, 2002

Kulcsár Krisztina: A helytartói status. Albert szász herceg (1738-1822) kinevezése és évtizedei Magyarországon, In: AETAS-Történettudományi folyóirat 17. évf. 1. szám, Szeged, 2002. 51-66.

Linsboth, 2020

Linsboth, Stefanie: Trauernde Witwe und schreibende Herrscherin. Die Witwenporträts Maria Theresias In.: Die Repräsentation Maria Theresias, Herrschaft und Bildpolitik im Zeitalter der Aufklärung (herausgegeben von Werner Telesko, Sandra Hertel und Stefanie Linsboth), Wien, 2020. 191–196.

Nagy, 1859

Nagy Iván: Magyarország családai. Címerekkel és nemzékrendi táblákkal, ötödik kötet, Pest, 1859.

Nagy, 1861

Nagy Iván: Magyarország családai. Címerekkel és nemzékrendi táblákkal, nyolcadik kötet, Pest, 1861.

Nagy, 1863

Nagy Iván: Magyarország családai. Címerekkel és nemzékrendi táblákkal, tizedik kötet, Pest, 1863.

Nagy, 1865

Nagy Iván: Magyarország családai. Címerekkel és nemzékrendi táblákkal, tizenkettedik kötet, Pest, 1865.

Pálffy, 2002

Pálffy Géza: A magyar nemesség bécsi integrációjának színterei a 16–17. században. In: Tanulmányok Szakály Ferenc emlékére. Szerk.: Fodor Pál; Pálffy Géza; Tóth István György. Budapest, 2002. 307–331.

Pálffy, 2004

Pálffy Géza: Koronázási lakomák a 15–17. századi Magyarországon: Az önálló magyar királyi udvar asztali ceremóniarendjének kora újkori továbbéléséről és a politikai elit hatalmi reprezentációjáról. In: Századok 138. évfolyam 5. szám, 2004. 1005–1101.

Pálffy, 2008

Pálffy Géza: Szent István birodalma a Habsburgok közép-európai államában. A Magyar Királyság és a Habsburg Monarchia a 16. században. Akadémiai doktori értekezés. Bp., 2008.

Pálmány, 2019

Pálmány Béla: A magyar rendi országgyűlések történeti almanachja 1790–1812. I kötet, Budapest, 2019.

Pölzl, 2013

Pölzl, Michael: Der Witwenstand von fünf Kaiserinnen am Wiener Hof (1637–1750). In: Frühneuzeitforschung in der Habsburgermonarchie. Adel und Wiener Hof – Konfessionalisierung – Siebenbürgen. Hg.: Fazekas, István; Scheutz, Martin; Szabó, Csaba; Winkelbauer, Thomas. Wien, 2013. (Publikationen der Ungarischen Geschichtsforschung in Wien Bd. 7.) 51-70.

Pup, 2018

Pup Csilla: Rendhagyó kastélytörténet, Az ölbői Szentgyörgyi Horváth kastély, In: Vasi honismereti és helytörténeti közlemények – 2018/1., Szombathely, 2018. 53–79.

Rákóczy, 1995

Rákóczy Rozália: A Mária Terézia rend nyomtatott forrásai, In: Hadtörténelmi Közlemények, 108. évf. 3. sz. Budapest, 1995.

Ságvári, 2001

Ságvári György: Gárdák, díszbandériumok Budavárban, In: Tanulmányok Budapest múltjából XXIX. Ünnepi szám a magyar állam ezeréves fennállásának tiszteletére, A budavári királyi palota évszázadai, Kiállítás a Budapesti Történeti Múzeumban 2000. március-2001. január, konferencia 2000. május 30–31., Budapest, 2001.

Scheutz, 2008

Scheutz, Martin: Fasching am frühneuzeitlichen Wiener Hof. Zur Domestizierung der „verkehrten Welt“ in einem höfischen Umfeld. In: Wien und seine Wienerinnen. Ein historischer Streifzug durch Wien über die Jahrhunderte. Hg.: Scheutz, Martin; Valeš, Vlasta. (Festschrift für Karl Vocelka zum 60. Geburtstag), Wien, Köln, Weimar, 2008.125–155.

Scheutz-Wührer, 2011

Scheutz, Martin; Wührer, Jakob: Zu Diensten Ihrer Majestät: Hofordnungen und Instruktionsbücher am frühneuzeitlichen Wiener Hof., (Quelleneditionen des Instituts für Österreichische Geschichtsforschung Bd. 6.) Wien, 2011.

Stollberg-Rilinger, 2017

Stollberg-Rilinger, Barbara: Maria Theresia. Die Kaiserin in ihrer Zeit. Eine Biographie, München, 2017.

Sümeghy – Dominkovits, 2007

Sümeghy Dezső–Dominkovits Péter: Sopron vármegye követei a rendi országgyűléseken (1580–1847), In: Arrabona - Múzeumi közlemények 45/2., Győr, 2007, 7–32.

Szalay-Baróti, 1896-1897

Szalay József-Baróti Lajos: A Magyar Nemzet Története, Budapest, 1896–1897.

Szemethy, 2020

Szemethy Tamás: Katonabárók és hivatalnok grófok. Új arisztokraták a 18. századi Magyarországon, Budapest, 2020.